

Організація партнерства у місцевих громадах

**Методичні рекомендації для практиків
соціальної сфери**

За загальною редакцією І. Д. Зверєвої

Київ

Видавництво

Науковий світ[®]

2006

ББК 65.272

О-64

Підготовка матеріалів та їх видання здійснене Християнським дитячим фондом у рамках проекту «Покращення якості соціальних послуг дітям та сім'ям в громаді» за підтримки Дирекції з питань розвитку та співробітництва Швейцарії.

Авторський колектив: Т. П. Басюк, О. В. Безпалько, І. В. Братусь, В. І. Жуков, Т. Л. Лях.

Рецензенти:

В. С. Петрович – кандидат педагогічних наук;

Н. В. Заверико – кандидат педагогічних наук.

О-64 **Організація партнерства у місцевих громадах:** Метод. рек. для практиків соціальної сфери / Т. П. Басюк, О. В. Безпалько, І. В. Братусь та інші; За заг. ред. І. Д. Звереві. – К.: Наук. світ, 2006. – 43 с.

ISBN 966–675–433–9

В МЕТОДИЧНИХ МАТЕРІАЛАХ ВИСВІТЛЕНО ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ НАЛАГОДЖЕННЯ ПАРТНЕРСТВА МІЖ РІЗНИМИ ДЕРЖАВНИМИ ТА НЕУРЯДОВИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ, ЯКІ ФУНКЦІОНУЮТЬ НА РІВНІ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ.

ВИДАННЯ РОЗРАХОВАНЕ НА СПЕЦІАЛІСТІВ СОЦІАЛЬНИХ СЛУЖБ РІЗНОГО ТИПУ, ПРАЦІВНИКІВ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ, ПРЕДСТАВНИКІВ НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ, АКТИВІСТІВ МІСЦЕВИХ ГРОМАД.

THE METHODOICAL MATERIALS DEAL WITH THE THEORETICAL AND PRACTICAL ASPECTS OF ORGANIZING PARTNERSHIPS BETWEEN GOVERNMENTAL AND NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS WORKING AT THE TERRITORIAL COMMUNITY LEVEL.

THIS PUBLICATION WILL BE USEFUL FOR SPECIALISTS OF VARIOUS SOCIAL SERVICES, REPRESENTATIVES OF LOCAL SELF-GOVERNMENT BODIES AND NGOs, LOCAL COMMUNITY ACTIVISTS.

ББК 65.272

© Християнський дитячий фонд,
2006.

ISBN 966–675–433–9

Науково-популярне видання

**Басюк Тетяна Петрівна
Безпалько Ольга Володимирівна
Братусь Іванна Володимирівна
Жуков Віктор Іванович
Лях Тетяна Леонідівна**

**ОРГАНІЗАЦІЯ ПАРТНЕРСТВА У МІСЦЕВИХ
ГРОМАДАХ**

**Методичні рекомендації для практиків
соціальної сфери**

За загальною редакцією І. Д. Зверєвої

*Літературний редактор – Н. С. Лісняк
Відповідальний за випуск – О. Т. Ростунов
Комп'ютерний макет – Р. М. Мубараков*

Підписано до друку 06.03.2006 р. Формат 60x84/16.
Папір Data Copy. Гарнітура Таймс. Друк циф. дублікатор.
Ум. друк. арк. 2,69. Обл.-вид. арк. 2,32.
Тираж 1000. Зам. 15/03.
Видавництво – «Видавництво “Науковий світ”»[®].
Друк – друкарня ПП Ростунова О.Т.
Свідоцтво ДК № 249 від 16.11.2000 р.
03680, м. Київ, вул. Боженка, 17, оф. 504.
тел. 200-87-15, 200-87-13, 8-050-525-88-77.
E-mail: nsvit@mail.ru

ЗМІСТ

Передмова	4
Жуков В.І. Соціальний діалог і партнерство у громадянському суспільстві.....	6
Безпалько О.В. Організація партнерства як складова соціальної роботи в громаді.....	18
Басюк Т.П. Соціальне партнерство між неурядовими та державними організаціями як механізм вирішення соціальних проблем на місцевому рівні.....	28
Братусь І.В. Соціальне замовлення як форма партнерства державних і неурядових організацій у територіальній громаді.....	34
Безпалько О.В., Лях Т.Л. З досвіду налагодження партнерства у рамках проекту «Покращення якості соціальних послуг дітям та сім'ям в громаді».....	39

ПЕРЕДМОВА

Сьогодні в Україні соціальна робота розглядається як професійна багатофункціональна діяльність, значне місце в якій посідає налагодження партнерства між різними суб'єктами соціальної роботи на локальному рівні.

Включення їх до процесу планування і реалізації соціальних проектів та програм дає можливість не лише збільшити обсяг необхідних ресурсів, а й активізувати місцеву громаду.

Залучення людей до процесу планування соціальних змін, що стосуються покращання ситуації для різних членів громади, можливе через неоднакові рівні їх участі: вся громада повинна знати, що відбувається; ініціативні її представники мають можливість пропонувати свої пропозиції, які приймаються представниками органів місцевої влади, установ та організацій, що реалізують різні напрями соціальної політики у територіальній громаді; авторитетна та компетентна частина місцевої спільноти безпосередньо бере участь у процесі планування змін та здійснює моніторинг виконання наміченого.

Активна участь членів громади у вирішенні різноманітних соціальних проблем місцевої спільноти дозволяє їм консолідувати зусилля на основі усвідомлення спільних інтересів, підвищує ефективність взаємодії між соціальними інституціями, що діють у межах територіальної громади.

Вагомий практичний досвід соціальної роботи в Україні переконливо вказує на те, що налагодження соціального партнерства між державними, неурядовими, бізнесовими організаціями є не лише невід'ємною складовою такої роботи, а й однією з передумов її ефективності у територіальній громаді.

Саме цей постулат став базовим під час реалізації проекту «Покращення якості соціальних послуг дітям та сім'ям в громаді», який Християнський дитячий фонд реалізував протягом 2003–2006 рр.

Аналіз теоретичних позицій щодо соціального партнерства та

впровадження його механізмів учасниками проекту в багатьох територіальних громадах дали можливість узагальнити цей досвід та розробити певні рекомендації відносно різних стратегій та технологій налагодження партнерства за умов різних місцевих громад для фахівців соціальної сфери, представників неурядових організацій соціального спрямування.

Автори сподіваються, що пропоновані у збірнику матеріали стануть стратегічними орієнтирами для практиків соціальної сфери в організації соціального партнерства з метою поліпшення якості соціальних послуг різним цільовим групам місцевих громад.

Доктор педагогічних наук
І.Д.Зверева

СОЦІАЛЬНИЙ ДІАЛОГ І ПАРТНЕРСТВО У ГРОМАДЯНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Власне, термін «соціальне партнерство» бере свої витoki з кінця XVIII – початку XX ст. із теорії індустріального суспільства, що була представлена в працях А.Сен-Сімона, К.Маркса, О.Конта, Г.Спенсера.

Структурні зміни у суспільних системах, що відбулися до кінця XVIII ст., призвели до поділу й автономізації державної, економічної і громадянської сфер суспільства. Громадянське суспільство остаточно виокремлюється в самостійну соціальну силу, здатну протистояти могутній державі та капіталу. Воно містить у собі приватне життя людей і діяльність їх добровільних суспільних об'єднань.

Саме, індустріальне суспільство сформувало розуміння доцільності партнерських відносин, як найбільш прийнятної форми соціальної інтеракції (взаємодії), між працею та капіталом, на противагу теорії класової боротьби, що претендувала, починаючи із середини XIX ст. на роль головного регулятора історичного процесу.

Фундаментальні зміни в житті суспільства, що відбулися на початку XX ст. М.Вебер, Е.Дюркгейм, Ф.Тьоніс, Г.Зіммель та інші вчені пов'язували, головним чином, з індустріалізмом, капіталізмом, демократизацією соціального устрою, масовою культурою і споживанням.

Теоретичні нароби дослідників, наче непомітно, опосередковано, впроваджувались у практику, в першу чергу підприємницької діяльності, такими видатними постатями наукового менеджменту як А.Файоль, Ф.Тейлор, Г.Форд та інші. На засадах партнерських відносин виникли такі менеджеральні теорії, як «фордизм», теорія «людських стосунків» тощо.

На рівні соціуму процес інституціоналізації партнерських відносин розпочався у 1919 р., коли під час проведення Версальської конференції було утворено Міжнародну організацію праці (МОП) на засадах

трипартизму, тобто участі представників держав (урядів), організацій роботодавців і найманих працівників. МОП, за принципом тристороннього консенсусу, почала розробляти міжнародні трудові та соціальні норми, що в майбутньому стали фундаментом соціальної політики держав-членів цієї організації.

Саме у ці роки виникло «трет-юніоністське» трактування терміна «соціальне партнерство». Воно характеризувало взаємодію роботодавців, найманих працівників в особі захищаючих їхні права профспілок та органів державної влади й місцевого самоврядування з метою обговорення, вироблення і прийняття рішень по соціально-трудовим і пов'язаним із ними економічним питанням, запобігання трудових конфліктів і забезпечення суспільної згоди.

У цьому варіанті соціального партнерства пріоритет був наданий сфері соціально-трудових відносин, а проблеми соціальної сфери фактично вилучені за межі соціальної взаємодії. На загальнодержавному, галузевому і місцевому рівнях цей вид соціального партнерства реалізується у формі тристоронніх комісій, діяльність яких лише опосередковано торкається таких важливих сфер громадянського життя, як соціальний захист, соціальне забезпечення, соціальне страхування населення тощо.

Принцип соціального консенсусу та партнерських відносин мав не аби-яке значення у перемозі Рузвельта на президентських виборах і подоланні «великої депресії», а також у розбудові держави загального добробуту (Welfare) у США 30-х років. За тими самими принципами відбувалась модернізація Європейських держав з кінця 40-х і до початку 70-х років.

1. Welfare іноді використовується в значенні «добробут» і означає вигоди індивідів чи груп. У такому значенні термін функціонує в економіці. Добробут людей зростає, коли зростає рівень їх матеріального достатку, що сприяє зростанню задоволення населення.

2. Welfare також означає забезпечення соціальними послугами. Social welfare – так, переважно, називають систему державних соціальних служб.

3. Іноді welfare означає (особливо в Сполучених Штатах) певні типи матеріальної допомоги (що базуються на перевірці засобів для існування соціального забезпечення), і, переважно, спрямований на бідних людей [15, с. 69].

Класова боротьба в її крайніх проявах на Заході перестала бути ефективним засобом розв'язання протиріч, що виникають у суспільстві. В індустріальних країнах із ринковою економікою на початку 50-х і майже до кінця 60-х років ХХ ст. спостерігалась тенденція до зниження страйкового руху, а найпоширенішим засобом вирішення соціальних суперечностей став трипартизм, саме на засадах партнерських або соціально-партнерських відносин.

До останньої чверті ХХ ст. світове суспільство сформувалося як суспільство організованого капіталізму і розвинутого індустріалізму, суспільство масового виробництва і стандартизованого споживання. Поряд з економічною і політичною системами зросла сфера дозвілля і масової культури, підсилились домінуюча роль виробництва й економіки. Разом із цим, значно посилилась бюрократизація держави загального добробуту, головною зброєю якої були і є високі податки, утворювався «новий Левіафан».

Соціал-демократія міцно стояла на своїх ногах, в Європі майже не було уряду, який би не поділяв соціалістичні або соціал-демократичні погляди. Проте це завадило утворенню ідеології так званих нових лівих 50-60-х років, що знайшла свій вираз у могутніх демонстраціях молоді Праги і Парижа у 1968 р., у студентських хвилюваннях в англійських і американських університетах, у маршах протесту проти війни у В'єтнамі, у створенні колективних поселень тощо.

Головним компонентом ідеології «нових лівих» став захист прав меншостей і маргіналів – права належати до меншості або маргінальної групи і не піддаватися в зв'язку з цим дискримінації, ганьбленню або забуттю. Розуміння та уявлення про зв'язок екології зі структурою дискримінації також знайшли тут своє місце, унаслідок чого новий рух з

його своєрідною ідеологією можна було б назвати «червоно-зеленим». Вписувалася в такий фон і широка підтримка соціалістів «третього світу» – В'єтнаму, Куби, Нікарагуа [2, с. 35].

Критика молоді була спрямована проти держави, що сприймалась як універсальний інструмент і втілення легітимності, а також проти її претензії на роль верховної інстанції, що відає задоволенням потреб людей і визначає, хто з них дійсно на це заслуговує. Відстоювалось право людей самим визначати свої потреби і створювати соціальні механізми їхнього задоволення. У цьому сенсі вимоги французьких чи американських студентів були близькі до тих, що висувалися в Празі прихильниками «соціалізму з людським обличчям» і багатьма радянськими дисидентами.

Паралельно, як альтернатива соціал-демократичним цінностям, що панували у більшості країн Європи, протягом останніх десятиріч, почали лунати заклики до денаціоналізації та індивідуалізації, які стали ідеологією «нових правих».

Як пише про ті події Теодор Шанін, можновладці рішуче відповіли на виклики 1968 р.: радянські танки увійшли до Праги, тінь танкових дивізій з Німеччини нависла над Парижем, поліція жорстоко розігнала демонстрантів у Белграді, національні гвардійці відкрили вогонь на поразку по студентах Кентукського університету в США. На Заході, цілком у дусі його політичних традицій, за цим пішли певні політичні компроміси. Зокрема, незабаром було закінчено війну у В'єтнамі, що справляла серйозний дестабілізуючий вплив на політичну ситуацію. Не менш важливою стала реакція офіційної опозиції «старих» лівих на Заході. Французькі комуністи зробили все можливе, аби спрямувати невдоволення паризької молоді в прийнятне для себе русло, відкидаючи заклики до виразно нових цілей. На Сході комуністичний режим відповів традиційними репресіями: арештами, висиланнями, розміщенням у психіатричні лікарні. Внаслідок поразки «нових лівих» у 1968 р. і спроб офіційної лівої опозиції відмежуватися від їх вимог ініціатива перейшла до правих радикалів. Це також означало швидкий занепад

«старих» лівих, особливо комуністів Західної Європи. «Нові праві» скористалися зростаючим потенціалом антидержавних настроїв і сумнівів в ефективності розв'язання соціальних проблем за допомогою великих державних програм. Вони швидко завойовували ідейний і моральний авторитет своїм варіантом соціальної політики, орієнтованої на збільшення свободи для найбільш активної частини населення. Як механізми лібералізації і стимулювання економічного зростання пропонувалися «вільний ринок», приватизація державних підприємств і служб, політика радикального монетаризму [2, с. 36].

Зміну лівих політичних поглядів на праві прискорила нафтова криза початку 70-х років. На думку У.Хаттона зростання потужності державної машини в сполученні з могутністю транснаціональних корпорацій – от що найчастіше стояло за розмовою про роздержавлення і децентралізацію.

Отже, у багатьох відносинах «нові праві» явили собою антипод «старих» правих, котрі були дійсними консерваторами – прихильниками стабільності, патерналізму, традиційних соціальних інститутів. «Нових правих» також мало цікавили моральні ідеали класичного лібералізму. Людство для них – це в першу чергу вічний, універсальний і оптимальний ринок. При такому підході будь-яка організація є механізмом маніпулювання людьми, в якому окрема людина виступає в якості гвинтика великої машини, а всякі моральні засади майже не беруться до уваги. Суспільство розглядається як деперсоналізований ринок; абсолютним і єдиним мотивом діяльності людей визнається економічний егоїзм – максимізація особистого прибутку. Все інше кваліфікується як утопія або консерватизм. Тоді як прапором такої позиції ставав ринковий радикалізм, сам термін «консерватизм» перетворювався для «нових правих» на лайливий. Негативна реакція з боку представників гуманістичних професій на ідею божевільного «керування» інтерпретувалася в тому ж ключі, а бідність уявлялась як результат ліні, невміння і небажання працювати. Пропонувалися програми усе більш твердого контролю за претендентами на соціальну допомогу і підтримку.

Замість загальних цивільних прав, і насамперед права на соціальне забезпечення, знову було висунуто критерій виявлення кандидатів, «гідних» цих прав. Поступово соціальні реформи ставали синонімом «гірких ліків», що повинні піти «їм» на користь, а «вони» – це все населення з низьким доходом як усередині країни, так і в усьому світі [2].

Громадянське суспільство було змушене виробляти нові організаційні форми соціального протесту проти ринкової психології й економічного диктату. Із суспільства виробників воно усе більше перетворювалось на суспільство споживачів. Приватна сфера відокремлювалась від громадянського суспільства, залишаючи йому функцію посередника у взаємодії зі світом економіки, політики й індустрії дозвілля.

З'явилися теорії постіндустріального, суперіндустріального, інформаційного, «технотронного» і «кібернетичного» суспільства (О.Тоффлер, Д.Белл, А.Турен, Р.Дарендорф, Ю.Хабермас, Е.Гідденс, М.Кастельс та ін.). Класичні положення цих концепцій можна сформулювати у такий спосіб:

1. Постіндустріальне (або інформаційне) суспільство приходить на зміну індустріальному суспільству, де переважає промислова (економічна) сфера і такі інститути, як корпорація і фірма. Його головною особливістю є зростання наукового знання і переміщення центра ваги з економіки у сферу науки, насамперед – у наукові організації (університети). Не капітал і матеріальні ресурси виступають тут ключовими факторами, а інформація, помножена на знання і технології.

2. Старий, класовий розподіл суспільств на тих, хто володіє власністю і не володіє нею (що відрізняло соціальну структуру індустріального суспільства), поступається місцем іншому типу стратифікації; її водорозділом стає розподіл суспільства на тих, хто володіє інформацією, і тих, хто не володіють нею. Істотно переосмислюються колишні підстави соціальної диференціації і стратифікації. Виникають концепції «символічного капіталу» (П.Бурд'є) і культурної ідентичності, в яких класова структура замінюється статусною ієрархією, обумовленою

ціннісними орієнтаціями й освітнім потенціалом.

На місце колишньої економічної еліти (класу капіталістів і підприємців) приходять нова, інтелектуальна еліта, професіонали, що володіють високим рівнем освіти, компетентністю, знаннями і заснованими на них технологіями. Освітній ценз і професіоналізм, а не походження або матеріальне становище – це головний критерій, за яким здійснюється тепер доступ до влади і соціальних привілеїв.

3. Конфлікт між класами (класова боротьба – у розумінні марксистів), характерний для індустріального суспільства, замінюється конфліктом між професіоналізмом і некомпетентністю, між інтелектуальною меншістю (елітою) і некомпетентною більшістю [12, с. 36].

Вважається, що і громадянське суспільство виникає там і тоді, де і коли інститут держави вже не в змозі оптимально виконувати функції щодо регламенту суспільних відносин, де дозріли передумови громадянського компромісу і світоглядного плюралізму; де складається сукупність суспільних інститутів, що мають власний статус і здатні до рівноправного діалогу з інститутом держави, можуть протистояти політичній експансії держави, бути її противагою, стримувати її прагнення до монополії, перетворення із системи забезпечення розвитку суспільства у систему самозабезпечення.

Саме тому, в останню чверть ХХ ст. на зміну принципу соціального партнерства прийшов більш відповідний тому часу, більш демократичний принцип соціального діалогу. Соціальна інтеракція, що є результатом соціального діалогу, не завжди призводить до партнерських відносин. Проте соціальний діалог виявився найбільш поширеним принципом соціальної інтеракції, широким загалом його було визнано як головну складову частину принципів, що формують так звану Європейську соціальну модель, яка ґрунтується на високих економічних показниках, високому рівні соціальної політики, освіти, а головне – соціальній згоді.

Наприклад, у Європі концепція соціального діалогу між урядом, організаціями роботодавців і працівників є загально визнаною як невід'ємна складова успішного управління, навіть якщо її модальність та

сфера охоплення значно відрізняються залежно від країни і часто є чутливими до циклічності виборів.

Таким чином, поряд із «трет-юніоністською» моделлю соціального партнерства виникає міжсекторна модель. Міжсекторний варіант терміна «соціальне партнерство» означає налагодження конструктивної взаємодії між трьома силами, що діють на суспільній арені країни: державними структурами, комерційними підприємствами і некомерційними організаціями.

Представники кожного з цих трьох секторів мають різні можливості та ресурси для вирішення соціальних проблем, у них часто різні уявлення про саму природу цих проблем. Проте, незважаючи на всі розбіжності, співробітництво секторів є необхідним, оскільки держава, бізнес, громадськість поодиноці не здатні розв'язати зазначені проблеми.

Соціальний діалог – це процес, що приводить до утворення мережі різних партнерів із різним статусом, ролями й відповідними функціями на певних рівнях, де виконуються завдання суспільства. Ці партнерства конче необхідні, коли розглядається специфічне питання чи коли вважається, що питання занадто складне або вимагає участі інших соціальних партнерів. Соціальний діалог/партнерство у такому випадку має гарантувати, що найгостріші проблеми розглядаються і розподіляються за відповідними інстанціями, з максимальним урахуванням інтересів учасників процесу.

Небажано ототожнювати соціальний діалог і соціальне партнерство. Навіть із чисто формальної точки зору існування соціального діалогу ще не характеризує реальності відносин соціального партнерства, оскільки останній процес припускає заздалегідь обумовлену домовленість, намір дійти згоди з визначеного приводу, за узгодженими інтересами, з відомими суб'єктами, які безпосередньо вступають у процес партнерства.

Соціальний діалог нічого цього не припускає і виконує досить обмежену, сполучну роль на вербальному рівні соціальних суб'єктів, що вступають у фазу соціального партнерства. Проте соціальне партнерство неможливе без планомірно проведеного соціального діалогу, тоді як соціальний діалог не обов'язково має бути пов'язаний з партнерськими

відносинами двох і більше суб'єктів.

Інструментальна роль соціального діалогу в процесі соціального партнерства двох і більше соціальних суб'єктів виявляє істотні риси соціального партнерства, що полягають у тому, що:

- суспільство не може управлятися лише державними органами;
- соціальні партнери є частиною демократичного суспільства;
- однією із сильних сторін соціального партнерства є можливість виразити одну визначену точку зору;
- соціальне партнерство за своєю природою сприяє більш активній участі у спільній діяльності, а також демонструє готовність до всебічного співробітництва.

Будь-яке демократичне суспільство характеризується активним діалогом на різних рівнях своєї структури. Без такого діалогу з розподіленими ролями соціальних партнерів, з чітко позначеними завданнями демократична система працювати не буде. І цей діалог не обмежується офіційним і формальним діалогом, а також партнерствами, установленими законодавством і централізованим керуванням.

Основна мета соціального діалогу і соціального партнерства – залучити соціальних партнерів у процес соціально-економічного розвитку. В Європі загальна думка така, що суспільство вимагає більшої участі соціальних партнерів у розвитку політики, прийнятті рішень і втіленні їх у життя. У деяких випадках держава або державні органи зацікавлені в участі соціальних партнерів у деяких галузях діяльності, а натомість соціальні партнери беруть на себе деякі обов'язки, або одержують можливість впливати на прийняття певних рішень. Однією із ситуацій, коли суспільство спирається на участь партнерів, є розвиток сектора соціальних послуг.

Як правило, існують дві інтерпретації термінів «соціальний діалог» і «соціальне партнерство». У більшості офіційних документів під «соціальним діалогом» розуміється процес пошуку державою або державною організацією одного або двох соціальних партнерів для участі у спільній діяльності. Це централізовано скерований і спрощений процес. Друга, більш загальна інтерпретація терміна «соціальний діалог»,

відноситься до процесу, де соціальні партнери діють і шукають діалогу з іншими партнерами не обов'язково за вказівкою зверху. Друга інтерпретація більш широка і містить у собі першу інтерпретацію.

Ще одне розходження між інтерпретаціями полягає в тому, що у першому випадку управління здійснюється централізовано, і соціальним партнерам указується, на якому полі діяльності працювати і яку роль той або інший партнер мусить виконувати при виконанні визначених завдань. Друга інтерпретація включає формальне та неформальне партнерство на добровільних засадах; добровільні форми партнерства посідають важливе місце у суспільстві, хоча вони часто формально не організовані або представниками влади на них не покладені офіційні обов'язки.

Процес соціального діалогу є працюючим принципом, а партнерство може бути створене на всіх рівнях і у всіх видах діяльності суспільства. У сучасному суспільстві партнери шукають одне одного для мобілізації знань, визначення перспектив розвитку як на національному, так і на регіональному і на місцевому рівнях.

Соціальний діалог і соціальне партнерство у такому випадку мають гарантувати, що самі гострі проблеми розглядаються і розподіляються відповідними інстанціям, а інтереси учасників максимально враховуються. Соціальний діалог у більшості випадків є доповненням до зобов'язань, що звичайно виконують державні організації.

За часів, коли зміни відбуваються досить швидко, зміни ринку і технологій вимагають оперативних і ефективних реакцій, держава не може дозволити собі втратити швидкість прийняття рішень, а також утратити владу через велику кількість соціальних партнерів, переплетення інтересів і обов'язків між соціальними партнерами на шляху прийняття рішень. Усе частіше проводяться дискусії про те, як підвищити ефективність і продуктивність процесу соціального діалогу. Це не той випадок, коли необхідна участь якомога більшої кількості соціальних партнерів у процесі прийняття якого-небудь рішення. На цьому соціальний діалог і партнерство не закінчуються. Для кожного випадку треба зважити обсяг необхідної участі, а також можливі наслідки. Більше того, варто

визначити, яку роль має відіграти соціальний діалог: інформаційну, консультаційну, переговорну, визначення стратегії розвитку.

У принципі учасниками соціального діалогу можуть бути різні організації або окремі особи, які мають інтерес до будь-якої сфери діяльності. Серед них – державні та муніципальні органи влади, неурядові організації, у тому числі професійні спілки, підприємці й організації сфери бізнесу, громадяни, які представляють інтереси різних категорій населення (безробітних, інвалідів, пенсіонерів, жінок), незалежні експерти тощо.

Література

1. Балабанова Н., Жуков В., Пилипенко В. Социальный диалог. Социальное партнерство. Социальное государство: Монография. – К., 2002. – 189 с.
2. *Взаимосвязь социальной работы и социальной политики* / Под ред. Ш.Рамон. – М.: Аспект Пресс, 1997. – 256 с.
3. *Войтенко В.Л.* Україна: десять років самості: системний погляд на безсистемні реалії. – Львів: Універсум, 2001. – 152 с.
4. *Габермас Ю.* Структурні перетворення у сфері відкритості: дослідження категорії громадянське суспільство. – Львів, 2000. – 318 с.
5. *Гражданское общество. Мировой опыт и проблемы России.* Институт мировой экономики и международных отношений РАН. – М.: Эдиториал УРСС, 1998. – 312 с.
6. *Гражданское общество: теория, история, современность* / Отв. ред. З.Т.Голенкова. – М.: Изд-во Института социологии РАН, 1999. – 165 с.
7. *Гражданское общество: истоки и современность* / Науч. ред. проф. И.И.Кальной, доц. И.Н.Лопушанский. – СПб.: Изд-во «Юридический центр Пресс», 2002. – 296 с.
8. *Жуков В., Скуратівський В.* Соціальне партнерство в Україні. Навч. посібник. – К.: Вид-во Української Академії державного управління при Президентові України, 2001. – 200 с.
9. *Кін Дж.* Громадянське суспільство. Старі образи, нове бачення / Пер. з

англ. О.Гриценко. – К.: К.І.С., 2000. – 192 с.

10. *Осовой Г., Жуков В., Руденко В., Семініхін В.* Соціально-трудові відносини: міжнародний і сучасний досвід України. Навч. посібник. – К.: АПСВ, 2005. – 420 с.
11. *Политическая социология* / Отв. ред. В.Н.Иванов, Г.Ю.Семигин. Институт социально-политических исследований РАН. Центр политологии. – М.: Мысль, 2000.
12. *Резник Ю.М.* Гражданское общество как феномен цивилизации Ч. II. Теоретико-методологические аспекты исследования. – М.: Изд-во МГСУ «Союз», 1998. – 560 с.
13. *Социальное партнерство государственных органов и неправительственных организаций как фундаментальный принцип гражданского общества.* – М.: 2000. – 220 с.
14. *Социальный заказ в Украине: обеспечение и внедрение.* Ассоциация поддержки гражданских инициатив «КОВЧЕГ». – Одесса, 2000. – 75 с.
15. *Спікер П.* Соціально політика: теми та підходи. –К., Фенікс, 2000. – 400 с.
16. *Третій сектор в Україні: проблеми становлення* / М.Ф.Шевченко (кер. авт. кол.), В.А.Головенько, Ю.М.Галустян та ін. – К.: Український ін-т соціальних досліджень, 2001. – 173 с.
17. *Формування громадянського суспільства в Україні: стан, проблеми, перспективи:* Зб. наук. праць Укр. Академії держ. упр. при Президентові України / Кол. авт.; За заг. ред. В.І.Лугового, В.М.Князева. – К.: Вид-во УАДУ, 2001. – 252 с.

ОРГАНІЗАЦІЯ ПАРТНЕРСТВА ЯК СКЛАДОВА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В ГРОМАДІ

При вирішенні соціальних проблем на локальному рівні ініціативні групи, органи місцевого самоврядування та різноманітні соціальні інституції територіальної громади в переважній більшості не можуть діяти ізольовано один від одного. Вони не завжди мають достатній ресурсний потенціал для того, щоб задовільнити потреби чи вирішити проблеми різних соціальних груп місцевої спільноти. Тому налагодження партнерства у територіальній громаді між різними суб'єктами соціальної роботи є одним з необхідних компонентів організації такої роботи на місцевому рівні.

Необхідно зазначити, що сьогодні в науково-методичній літературі можна зустріти кілька термінів, які так чи інакше пов'язані з питаннями партнерства: «соціальне партнерство», «міжсекторна взаємодія», «міжсекторне партнерство», «соціальна взаємодія», «соціальне співробітництво» [1, 3, 5, 10, 11, 12].

Термінологічна ясність – досить важливий момент, особливо для соціальних наук, тому, щоб визначитися, який саме зміст вкладається в партнерство на рівні громади, доцільно коротко охарактеризувати окремі з перерахованих вище термінів.

Партнерство – це особливий вид відносин, при котрому люди чи організації об'єднують свої ресурси для виконання певної діяльності. Можна говорити про те, що партнерство налагоджується тоді, коли нам необхідно зробити певну справу, яку ми не можемо виконати самостійно [7, с. 32].

В соціологічному словнику партнерство визначається як конструктивна взаємодія інститутів держави та місцевого самоврядування, бізнесу й громадських організацій з метою ефективного вирішення актуальних проблем, створення сприятливого соціального клімату та

забезпечення суспільної згоди [6, с. 48].

В цьому ж словнику партнерство соціальне розглядається як система соціально-трудова стосунків, що забезпечують оптимальний баланс та реалізацію основних інтересів різних соціальних груп. Предмет соціального партнерства – політика в соціально-трудова сфері та регулювання трудових стосунків між сторонами. Мета соціального партнерства – забезпечення інтересів учасників соціально-трудова відносин, вироблення та проведення узгодженої соціально економічної та соціально-трудова політики [6, 49]. Таким чином, соціальне партнерство – це суспільна система, яка діє в межах ідеологічного, політичного та економічного простору, яка замість протистояння й боротьби підприємців і найманих працівників пропонує їх співробітництво та соціальну згоду [3, с. 15].

Пізніше термін «соціальне партнерство» був екстрапольований в теорію соціальної роботи. Проте сьогодні більшість науковців схиляються до того, що коли мова йде про взаємодію різних суб'єктів соціальної роботи, доцільно вживати терміни «партнерство» чи «міжсекторна взаємодія» [1, 4, 13]. Ми поділяємо позицію цих авторів і вважаємо, що саме цими термінами доцільно також оперувати тоді, коли мова йде про організацію соціальної роботи на рівні громади. Принагідно зауважимо, що у більшості довідникових джерел взаємодія розглядається як погоджена дія між ким-, чим-небудь; система взаємно обумовлених індивідуальних дій, пов'язаних причинною залежністю, за якою поведінка кожного з учасників виступає одночасно стимулом і реакцією на поведінку інших.

Як відомо, у територіальній громаді виокремлюють три сектори:

- владу (органи державної влади та місцевого самоврядування, бюджетні установи та організації, засновані на підставі закону чи в межах повноважень державних органів);

- бізнес (система підприємств, господарських товариств та індивідуальних підприємців, що займаються діяльністю, пов'язаною з отриманням прибутку);

- громадськість (організації, що утворюються за власною

ініціативою засновників, незалежно від волі органів влади чи посадових осіб, без мети одержання прибутку та його перерозподілу між учасниками організації; ініціативні групи громадян) [9, с. 5].

Оскільки вони діють в одному територіальному просторі, то досить часто між представниками цих секторів встановлюються певні взаєностосунки, які називають міжсекторною взаємодією. Коли мова йде про організацію соціальної роботи в громаді, такий вид взаємодії є однією з необхідних умов ефективного вирішення проблем на місцевому рівні. Перш за все, вона обумовлена тим, що представники кожного з цих секторів мають як свої сильні, так і слабкі сторони, які можуть бути частково чи повністю компенсовані в процесі партнерства. В таблиці нами зроблена спроба дати характеристику трьох секторів через призму їх переваг та недоліків. Це дає нам можливість констатувати, що головна відмінність між цими секторами полягає у наявності людських, матеріальних та фінансових ресурсів, що є однією з причин міжсекторної взаємодії.

Таблиця

Порівняльні характеристики трьох секторів територіальної громад

Сектор Сторони	Влада	Бізнес	Громадськість
С И Л Ь Н І	Стабільність Система соціальних інституцій Наявність ресурсів Кваліфіковані кадри	Наявність ресурсів та висока ефективність їх використання Здатність швидко реагувати на зміни Орієнтація на результат Високий професіоналізм	Довіра пересічних членів громади Генерація соціальних ініціатив Згуртування людей, які прагнуть змін Можливість працювати з різними групами клієнтів Надання послуг відповідно пріоритетним потреbam клієнтів
С Л	Нездатність швидко реагувати на зміни	Упереджене ставлен- ня членів громади	Брак матеріальних та фінансових ресурсів

А	Бюрократія та	Відсутність прямої	Низький
Б	корупція	зацікавленості	професіоналізм у
К	Неефективне	працювати на	вирішенні окремих
І	використання	соціальні проблеми	проблем
	ресурсів	громади	

Налагодження партнерства сприяє формуванню ознак стабільної, комплексної соціальної роботи в територіальній громаді, характеризується прагненням до втручання у її найбільш гострі соціальні проблеми. Особливостями взаємодії з партнерськими організаціями є напрацювання моделей соціальної роботи для вирішення адресних соціальних проблем [13, с. 68].

Важлива роль міжсекторної взаємодії в організації соціальної роботи на рівні громади обумовлена тим, що:

- взаємодія є інструментом розвитку територіальної громади, відображає динаміку участі організованих груп населення, які через ідеї громадськості або благодійної діяльності опікуються інтересами, потребами представників своєї громади;

- за умови ресурсних обмежень для вирішення великого кола соціальних проблем, взаємодія між різними державними та неурядовими організаціями дозволяє розвивати адресні технології допомоги різним категоріям клієнтів;

- наявність у громаді реальної практики співпраці між владою, бізнесом та громадськими організаціями мінімізує протистояння інтересів громадян та влади особливо з питань соціального самопочуття дітей, молоді, різних категорій сімей, які перебувають у кризовому стані і потребують особливої уваги.

Залежно від того, на якому рівні соціальної активності знаходяться представники цих секторів, вони можуть реалізувати свою взаємодію в таких формах:

- інформаційний обмін;
- спільні благодійні акції;
- реалізація програм соціально-культурної інтервенції;

- підтримка соціальних ініціатив;
- фінансування соціальної сфери [1, с. 32].

Окремі автори зазначають, що між трьома секторами влади існує й четвертий. Це засоби масової інформації, які формують певну суспільну думку членів громади про окрему діяльність цих секторів та їх взаємодію на рівні громади. Разом з цим засоби масової інформації виступають у ролі посередника та ініціатора партнерства між представниками цих секторів на місцевому рівні.

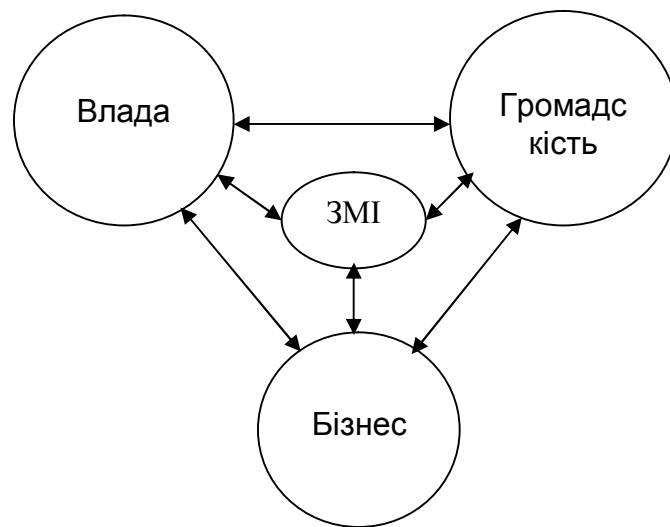

Рис. 1. Модель міжсекторної взаємодії

На відміну від вітчизняних науковців, канадська дослідниця Джуді Боп зазначає, що для досягнення успіху соціальної роботи в громаді, до неї необхідно залучати людей та організації на багатьох рівнях. Тому вона пропонує при вирішенні проблем громади зважати на таку модель.

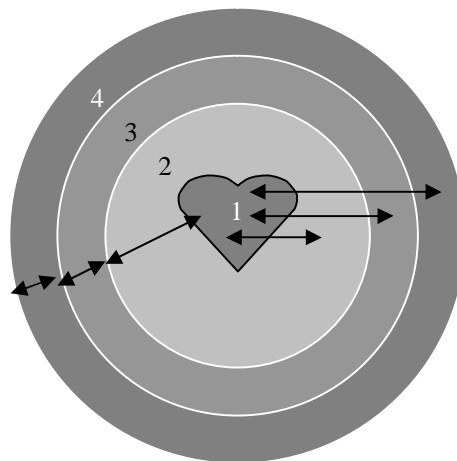

Рис. 1. Модель соціальної взаємодії Джуді Боп

Серце, що розташовано посередені рисунку, символізує пересічних людей, членів ініціативної групи, які взяли на себе обов'язки працювати разом на поліпшення стану своєї громади. В цьому «серці» зосереджуються процеси розвитку. Саме тут люди мають об'єднуватися, щоб проаналізувати свої потреби та проблеми, визначити пріоритети, скласти відповідні плани та працювати над розв'язанням своїх проблем.

У друге коло входять волонтери – це члени громади та фахівці, яких представники «серця» залучають до активної участі у вирішенні проблем громади на добровільних засадах.

Третє коло, що оточує «серце», символізує людей та організації, які залучаються ініціативною групою до вирішення проблем громади з метою об'єднання ресурсів. До цього кола входять місцеві органи виконавчої влади, бізнесові структури, неурядові організації. Їх роль полягає у підтримці по реалізації ініціатив, які визначені «серцем» громади. Їх призначення підтримувати ініціативні групи, але вони не повинні займати місце «серця» або виконувати його роботу.

Четверте коло символізує регіональні та загальнодержавні владні й економічні структури, які можуть створювати позитивне або негативне середовище для соціально-економічних процесів у громаді через законодавство, визначення політичного курсу чи бюрократичні процеси.

Для організації ефективної соціальної роботи в громаді може бути дуже корисно час від часу переглядати цю модель, аби пересвідчитися, чи всі рівні достатньо ефективно задіяні у процесі вирішення проблем та розвитку громади [2, с. 66].

Аналіз запропонованих моделей дає можливість зробити висновок про те, що ініціаторами партнерства при вирішенні соціальних проблем у громаді можуть бути:

- соціальні служби різного типу, які функціонують у межах територіальної громади;
- ініціативні групи;
- органи місцевого самоврядування;
- неурядові організації.

Щоб налагодити партнерство як форму ефективного співробітництва сторін, необхідно дотримуватися певних принципів. Аналіз літератури з досліджуваної проблеми дає нам підстави виокремити наступні принципи [4, 7]:

1. Побудова та підтримання партнерства може займати багато часу, тому доцільно обрати кілька пріоритетних партнерів, а не працювати з усіма.

2. Наявність важливих для організацій-партнерів стратегічних цілей, досягнення яких поодиноці утруднюється, але можливе при налагодженні партнерства.

3. Узгодження очікувань шляхом заключення усної чи письмової угоди сторін про те, які проміжні та кінцеві результати взаємодії вони прогнозують отримати і хто які функції готовий виконувати в цьому процесі.

4. Спільне планування, коли сторони разом визначають мету, завдання, методи, ресурси та графік взаємодії.

5. Спільна оцінка діяльності, коли партнери разом співставляють та аналізують отримані результати з запланованими.

6. Сторони будують свою взаємодію на довірі, відкритості своїх дій, задумів та оцінок, оперативному та достатньому обміні інформацією.

7. Сторони беруть на себе відповідальність перед собою та партнерами за всі свої дії.

Реалізація цих принципів в практичній взаємодії між різними учасниками партнерського процесу є досить складною справою, оскільки вона будується не лише на технологічних основах, а й засадах певних взаємостосунків, які потребують узгодження на рівні цінностей та переконань потенційних партнерів.

Роль партнерства між владою та громадянськістю в межах територіальної громади в умовах сьогодення обумовлюється також впровадженням у практику вирішення проблем місцевого рівня механізму соціального замовлення як певного різновиду соціального контракування, або, як зараз прийнято говорити, бюджетування, орієнтованого на результат [12, с. 39].

Соціальне замовлення – комплекс заходів організаційно-правового

характеру, які спрямовані на вирішення соціальної проблеми у межах окремої адміністративно-територіальної одиниці, який здійснюється некомерційними організаціями за рахунок коштів бюджету та інших джерел на основі соціального контракту з органами державної влади чи місцевого самоврядування. При цьому вирішення соціальних проблем здійснюється, як правило, за допомогою цільових соціальних програм (соціальних проектів), а виконавець соціального замовлення визначається на конкурсній основі. В переважній більшості виконавцями соціального замовлення є некомерційні організації територіальної громади або органи самоорганізації населення. Соціальне замовлення використовують з метою підвищення ефективності використання бюджетних та небюджетних коштів, залучення додаткових ресурсів у соціальну сферу, підвищення адресності та масовості надання послуг, адекватного перерозподілу відповідальності між державними структурами та громадськістю, підвищення довіри населення до влади [8, с. 6–8].

Варто зазначити, що впровадження елементів соціального замовлення в практику соціальної роботи на рівні громади, обумовлено тим, що соціальні проекти, які подають на конкурс претенденти, спрямовані на вирішення конкретних соціальних проблем, визначених місцевою владою, мають бути інноваційними та орієнтованими на отримання відчутного соціального ефекту. Результатом соціального проекту, який впроваджувався за кошти соціального замовлення, має бути закріплення його у вигляді певної соціальної технології, тобто стандартного комплексу методично описаних та практично впроваджених дій і/або процедур, що сполучені чи об'єднані в певній послідовності, і дають результат в соціальній сфері, який можна виміряти чи відчутти [12, с. 42]. Наявність такої технології дає можливість тиражувати її з метою вирішення соціальних проблем як в межах місцевої громади, так і інших територіальних громад.

Отже, на підставі вищевикладеного можна зробити *висновок* про те, що партнерство у соціальній роботі на рівні громади можна розглядати як форму соціальної взаємодії, в якій громадяни, соціальні групи, державні та недержавні організації включені в систему самоорганізації, що має такі

характеристики:

- наявність спільних цілей, досягнення яких не обмежує групових чи корпоративних інтересів сторін;
- вибір форми співробітництва, яка відповідає інтересам всіх партнерів;
- еволюція інституціональних механізмів та правових процедур, які забезпечують процес взаємодії партнерів у громаді;
- ротація партнерів при вирішенні різних соціальних питань.

Література

1. *Адом А.* Партнерство в местных сообществах: принципы и модели взаимодействия города, местного самоуправления и бизнеса. //Партнерство в устойчивом развитии местных сообществ: опыт, возможности, перспективы: Материалы научно-практической конференции, Минск, 16-18 апреля 2004 г. / Редкол.: В.Корж (отв. ред.) и др. – Мн.: СООО «Медисонт», 2004. – С. 20-36.
2. *Громада як осередок соціальної роботи з дітьми та сім'ями: Метод. матеріали для тренера / О.В.Безпалько та інші; Під заг. ред. І.Д.Зверєвої.* – К.: Наук. світ, 2004. – 69 с.
3. *Жуков В., Скуратівський В.* Соціальне партнерство в Україні. Навч. Посібник. – К.: Вид-во УАДУ, 2001. – 120 с.
4. *Зинкевич С., Корж В.* Сотрудничество некоммерческих организаций и органов местной власти в выявлении и решении местных проблем // Партнерство в устойчивом развитии местных сообществ: опыт, возможности, перспективы: Материалы научно-практической конференции, Минск, 16-18 апреля 2004 г./ редкол.: В.Корж (отв. ред.) и др.. – Мн.: СООО «Медисонт», 2004. – С. 106-109.
5. *Ионов А.А., Ионова О.Б.* Социальное партнерство как социокультурный феномен. – М.: МАКС Пресс, 2002. – 77 с.
6. *Краткий словарь терминов и определений.* – М.:ТАСИС, 2004. – 48 с.
7. *Построение партнерства. Методические рекомендации.* – К.: Alliance, 2003. – 143 с.
8. *Социальный заказ в Одессе: нормативно-методическое обеспечение.* –

Одесса: Ковчег, 2003. – 63 с.

9. *Ткачук А.* Законодавство для третьего сектору: проблеми правового регулювання. – К.: Ін-т громад. сусп-ва, 2003. – 43 с.
10. *Федулин А.А.* Становление и развитие системы социального партнерства в России. – М.: Галерея, 1999. – 320 с.
11. *Филенко В.И.* Социальное партнерство в системе взаимодействия органов муниципальной власти и местного самоуправления. – М.: Социально-технологический институт МГУС, 2000. – 82 с.
12. *Хананашвили Н.* Социальный заказ и грант: основные экономико-правовые механизмы межсекторного взаимодействия // Партнерство в устойчивом развитии местных сообществ: опыт, возможности, перспективы: Материалы научно-практической конференции, Минск, 16-18 апреля 2004 г. / Редкол.: В.Корж (отв. ред.) и др. – Мн.: СООО «Медисонт», 2004. – С. 36-43.
13. *Шендеровський К.С.* Взаємодія соціальних служб для молоді та громадських, благодійних організацій щодо задоволення потреб дітей, молоді, різних категорій сімей в м.Києві // Проблеми педагогічних технологій. Зб. наукових праць. Випуск 3-4. – Луцьк, 2004. – С. 63-72.

СОЦІАЛЬНЕ ПАРТНЕРСТВО МІЖ НЕУРЯДОВИМИ ТА ДЕРЖАВНИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ ЯК МЕХАНІЗМ ВИРІШЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ

Зараз в Україні дедалі більшого визнання в реалізації державних соціальних програм у місцевих громадах набувають неурядові організації. «Третій сектор» розглядається тепер як один із найважливіших партнерів держави в сфері соціальних послуг. Проте інтерес влади до неурядових організацій поки що виявляється лише в досить обмеженому кількісному наборі форм та методів взаємодії. Найчастіше допомога неурядовим організаціям з боку держави зводиться до надання приміщень, додаткової матеріальної допомоги товариству багатодітних сімей, сприяння проведенню свят. Можна говорити, скоріше, про окремі заходи, ніж про реалізацію програми підтримки «третього сектора». Ось чому останнім часом дедалі активніше обговорюється необхідність пошуку оптимальних форм взаємовигідних і рівноправних стосунків між неурядовими організаціями та органами влади у територіальних громадах.

Навіть визначення подібних суспільних відносин наражається на певні труднощі. В дискусіях на цю тему найчастіше вживають термін «соціальне партнерство». Серед спеціалістів, які нині вивчають проблеми налагодження співпраці некомерційних організацій з владними структурами, існують щонайменше два погляди на тлумачення цього терміна. Донедавна соціальне партнерство розглядалось як діяльність, спрямована на проблеми розв'язання конфліктів у сфері трудових відносин. Прибічники такого погляду стверджували, що діяльність профспілкових і пов'язаних із ними структур дозволяє вирішувати соціальні проблеми, які виходять за рамки трудових відносин, як-от: соціальне забезпечення та соціальне страхування, соціальний захист населення; розвиток системи соціального партнерства. Проте аналіз

показує, що поза сферою діяльності профспілкових структур опиняється багато вагомих проблем соціальної політики, а значить, і проблеми взаємодії «третього сектора» і влади [1].

Інший погляд передбачає ширше розуміння соціального партнерства як міжсекторної взаємодії в соціальній сфері. Прибічники концепції міжсекторної взаємодії вважають, що соціальне партнерство – це певна система впорядкованих відносин між представниками трьох самостійних сил, які діють на суспільній арені країни, області, міста чи іншої території. Ці три сили – неурядові організації, влада та бізнес. А партнерство між ними означає чіткий розподіл ролей у спільних діях, взаємних обов'язків і відповідальності за їх виконання [4].

В нашій статті основну увагу буде зосереджено на взаємодії неурядових організацій і держави – одному з найважливіших аспектів міжсекторної концепції соціального партнерства. Ця увага цілком зрозуміла, якщо зважити на суспільну вагомість відносин «влада – неурядові організації», а також на наявні в цій сфері проблеми. Співпраця цих двох секторів будується на взаємних сподіваннях, які є у влади і в таких організацій. Держава чекає від них нових ідей та ініціатив, а також активних дій у проведенні громадських експертиз, сприянні вирішенню соціальних проблем і просвіті населення. Крім того, держава сподівається завдяки співпраці з неурядовими організаціями залучити в соціальну сферу позабюджетні кошти й ресурси. Нарешті, держава хоче вести діалог не з безліччю розрізнених організацій, що діють хаотично і представляють інтереси найрізноманітніших соціальних груп, а з високоорганізованими й законослухняними структурами громадянського суспільства.

У свою чергу, «третій сектор» чекає від влади вдосконалення нормативно-правової бази, встановлення справедливого оподаткування, розвитку конкурсних механізмів соціального інвестування (соціальне замовлення, гранти, ліцензії тощо), підтримки в процесі становлення, рівноправної участі в діалозі з приводу рішень, які приймає влада на місцевому рівні. Важливу роль у цьому відіграють механізми соціального партнерства.

Більшістю науковців [2, 3, 5] вони розглядаються як розроблена

спільно і відтворювана без участі розробників сукупність правил, способів і технологій організації, забезпечення ресурсами та здійснення спільних робіт (проектів, акцій) неурядових організацій та влади, вбудована в схему функціонування соціальної сфери на даній території і спрямована на вирішення соціально вагової проблеми з урахуванням чинного законодавства.

Інноваційні механізми міжсекторної взаємодії, на яких будуються засади партнерства між неурядовими та державними організаціями можна поділити на п'ять основних груп, а саме: (1) конкурсні; (2) соціально-технологічні; (3) організаційно-структурні; (4) процедурні; (5) комплексні. До конкурсних належать такі механізми, відповідно до яких взаємодія відбувається за умови, що неурядова організація виграє конкурс. Сюди належать державні та муніципальні соціальні замовлення, державні та муніципальні гранти, різні конкурси соціальних проектів, громадських ініціатив тощо [4].

Соціально-технологічні механізми передбачають використання як основи певних новостворених або запозичених за кордоном соціальних технологій, тобто нових методів впливу на суспільство, які сприяють ефективнішому вирішенню соціальних проблем. До соціальних технологій належать інноваційні способи психологічної реабілітації наркозалежних, моделі соціалізації дітей-інвалідів і неповнолітніх із груп ризику тощо.

Організаційно-структурні механізми – це створення владою, спільно з громадськими організаціями нової юридичної особи, якій делегується частина функцій у розв'язанні сукупності соціально вагомих завдань через залучення громадян і громадських об'єднань за фінансової підтримки з боку місцевої влади.

Процедурні механізми взаємодії полягають у визначенні правил співпраці між неурядовою організацією і владою для розв'язання окремого класу завдань. Такі процедури виробляються в ході спільного обговорення і найчастіше їх оформлюють спеціальною угодою.

Нарешті, комплексні механізми – це системи взаємодії, яким притаманні ознаки принаймні двох будь-яких згаданих механізмів. За приклад можуть слугувати добровольчі центри, ярмарки послуг

неурядових організацій тощо.

Таким чином, спектр механізмів міжсекторної взаємодії є досить широким, що мало б нібито сприяти його активному розвитку. Проте сучасний стан соціального партнерства відзначається наявністю багатьох проблем, які перешкоджають ефективній взаємодії. Найсерйознішою серед них є локалізованість співпраці влади та неурядових організацій.

З цим пов'язана важлива проблема – відсутність чітких уявлень про напрями й моделі реформування соціальної сфери, а також недостатня поінформованість сторін одна про одну, про наявні можливості й проблеми. Є й такий негативний момент у відносинах сторін, як взаємна недовіра, упередженість оцінок, а також неадекватні, часом завищені самооцінки. Крім того, партнерству шкодить низький рівень мотивації сторін, спричинений нерозумінням вигоди від взаємодії, що можна пояснити інерцією думки. Серед проблем міжсекторної взаємодії треба згадати й таку особливість, характерну для сучасної України загалом, як нерозвинена правова база.

Особливу проблему «третього сектора» становить слабкість його матеріальної бази та зумовлена цим постійна потреба в додатковому сторонньому фінансуванні. З одного боку, економічна недолугість неурядових організацій суттєво знижує їх привабливість як партнерів для взаємодії, а з іншого – зародковий стан господарської інфраструктури громадських організацій жорстко обмежує коло проектів, які некомерційна організація здатна реалізувати самостійно. Таке становище сприяє тому, що неурядові організації потрапляють у надмірну залежність від своїх спонсорів.

Ще однією перешкодою до соціального партнерства є незбалансованість структури самого «третього сектора». «Третій сектор» загалом можна представити як піраміду, в якій є три виразні рівні. Основу піраміди складають місцеві об'єднання, часто не оформлені в організацію: це, по суті, невеликі групи людей, пов'язаних між собою спільними інтересами. Середній рівень – це, власне, некомерційні організації, зазвичай зареєстровані як юридичні особи, що мають певну матеріальну базу і надають різноманітні соціальні послуги. Діяльність неурядових

організацій такого рівня спирається, головним чином, на добровольців із числа активістів низових місцевих об'єднань, що дозволяє отримати додаткові трудові ресурси, а також здійснювати свої програми безпосередньо серед населення. Вивершують цю піраміду об'єднання некомерційних організацій – різноманітні асоціації, спілки, ліги тощо, які виконують роль координаційних органів для певних груп громадських організацій. Недолік українського «третього сектора» полягає в тому, що у нашої «піраміди» дуже слабка основа: місцеві об'єднання недостатньо розвинуті й не такі чисельні, як хотілося б. От і нагадує вся ця конструкція відомого велетня на глиняних ногах.

Дуже часто органи влади не зважуються активно підтримувати неурядові організації, оскільки відсутня адекватна система контролю за використанням виділених коштів. З іншого боку, самі неурядові організації теж недостатньо прозорі для можливих соціальних інвесторів, що пояснюється браком знань у сфері бухгалтерського обліку і, як наслідок, відсутністю організованої системи фінансової звітності.

Зважаючи на все сказане, можна зробити висновок, що зараз в умовах територіальної громади неурядові організації та влада перебувають на самому початку тривалого й захарашеного численними перешкодами шляху до ефективного, рівноправного і взаємовигідного соціального партнерства. Успішно подолати більшість перешкод, які можуть зустрітися на цьому шляху, можливо лише об'єднаними зусиллями неурядових організацій та різних владних структур. Подає надію той факт, що обидві зацікавлені сторони поступово доходять правильного розуміння соціального партнерства і прагнуть використовувати інноваційні механізми міжсекторної взаємодії у вирішенні соціальних проблем на рівні громади.

Література

1. Жуков В., Скуратівський В. Соціальне партнерство в Україні. Навч. посібник. – К.: Вид-во УАДУ, 2001. – 120 с.
2. Зинкевич С., Корж В. Сотрудничество некоммерческих организаций

и органов местной власти в выявлении и решении местных проблем // *Партнерство в устойчивом развитии местных сообществ: опыт, возможности, перспективы: Материалы научно-практической конференции, Минск, 16-18 апреля 2004 г. / Редкол.: В.Корж (отв. ред.) и др. – Мн.: СООО «Медисонт», 2004. – С. 106-109.*

3. *Ионов А.А., Ионова О.Б. Социальное партнерство как социокультурный феномен. – М.: МАКС Пресс, 2002. – 77 с.*
4. *Развитие социального партнерства: новые подходы. – Новосибирск, 2001. – 164 с.*
5. *Филенко В.И. Социальное партнерство в системе взаимодействия органов муниципальной власти и местного самоуправления. – М., 2000. – 82 с.*

СОЦІАЛЬНЕ ЗАМОВЛЕННЯ ЯК ФОРМА ПАРТНЕРСТВА ДЕРЖАВНИХ І НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ

Неурядові організації виконують сьогодні важливу роль у вирішенні соціальних проблем суспільства. Більшість таких організацій створені для розв'язання завдань, з якими повсякчас мають справу органи місцевого самоврядування. Це турбота про малозабезпечених, хворих, соціально неблагополучних громадян, сприяння вихованню й освіті дітей і підлітків тощо. Існування неурядових організацій, насамперед, обумовлено тим, що найактивніші члени суспільства прагнуть зробити свій внесок у вирішення соціально гострих проблем місцевих громад. При цьому представники громадських організацій покладають на себе певні обов'язки і відповідальність перед державою і суспільством.

У деяких випадках неурядові організації діють успішніше й економічніше, за державні установи. На це переконливо вказують дослідження, що проводилися в багатьох країнах. Державі нерідко вигідніше передавати кошти незалежним некомерційним організаціям, чим створювати додаткові організації за рахунок бюджетних коштів. Так, у США на розвиток неурядових організацій у 80-і роки ХХ ст. спрямовувалось більше третини усіх витрат на соціально-культурні потреби. У Норвегії протягом десяти років Асоціація гайдів, що спеціалізується на роботі з дівчатами і молодими жінками, цілком фінансується з державної скарбниці. Отже, співробітництво держави з організаціями третього сектора спроможне стати важливим фактором підвищення ефективності використання коштів, виділених на соціальні потреби.

Формування громадянського суспільства залежить також від рівня розвитку місцевого самоврядування. Різноманітні форми взаємодії

громадян, участь їх у суспільних справах сприяють формуванню взаєморозуміння між владою та громадянами, що сприяє стабільності у суспільстві

в цілому. Діяльність більшості неурядових організацій, спрямована здебільшого на вирішення нагальних проблем людей конкретного регіону або міста.

Співробітництво з неурядовими організаціями та їх підтримка дозволяють залучати додаткові ресурси для реалізації різноманітних програм, заощаджувати державні кошти за рахунок залучення коштів, які виділяють різні фонди та грантодавці.

Взаємодіючи з неурядовими організаціями, держава одержує можливість контролювати їх діяльність, розподіл і кругообіг додаткових коштів, що становлять собою значні суми, а також одержувати додаткову інформацію.

Отже, державні органи та установи мають вагомі причини для співробітництва з неурядовими організаціями. Некомерційний сектор необхідний державі для того, щоб заощадити кошти на соціальному захисті, підтримувати зворотний зв'язок із суспільством, тримати під контролем ситуацію, одержувати додаткову інформацію, контролювати кругообіг додаткових коштів, що витрачаються на соціальну сферу.

Сьогодні в Україні вже сформовані певні механізми взаємодії держави і неурядових організацій. До них можна віднести соціальне замовлення; лобіювання; стимулювання соціальної активності прямим фінансуванням.

Як найперспективніша форма партнерства між державними та неурядовими організаціями для вирішення соціальних проблем у місцевих громадах зараз розглядається соціальне замовлення.

Соціальне замовлення припускає розміщення і виконання на контрактній основі замовлень на соціальні програми неурядовими організаціями на конкурсній основі. Це економіко-правова форма реалізації пріоритетних цільових соціальних програм, спрямованих на рішення соціально значущих проблем регіонального та місцевого рівнів, забезпечених в основному за рахунок коштів бюджету відповідного рівня,

шляхом контракування на конкурсній основі [3, с. 47].

З упровадженням соціального замовлення роль держави зводиться до контролю за виконанням контракту, що укладається між державною і неурядовою організацією, що перемогла у конкурсі, оголошеному з деяких напрямів соціальної політики. Основні критерії вибору виконавця – підготовленість, організаційна спроможність, бажання організації займатися цим видом діяльності. Соціальне замовлення може виконуватися у формі державних грантів, прямих договорів з організаціями, що перемогли в конкурсі, чи на підставі підписання договорів. У контракті обговорено в які терміни та яку роботу виконує організація, які кошти на це виділяються з бюджету. Контракт укладається тільки після проведення спеціального конкурсу, в якому можуть взяти участь будь-які неурядові організації. Конкурси проводять органи державної влади, вони ж здійснюють контроль над виконанням замовлення. Перевагою соціального замовлення як форми взаємодії між державними та неурядовими організаціями можна вважати свободу у виборі методів виконання, підборі персоналу, пошуку додаткових ресурсів, як матеріальних, так і людських [3, с. 47].

Упровадження соціального замовлення в сучасну практику соціальної роботи на місцевому рівні має наразі певні проблеми, оскільки є новою для України соціальною технологією. Деякі складності можуть з'явитися на етапі розробки цільових соціальних програм (ЦСП). Під цільовою соціальною програмою слід розуміти – комплекс проектів і заходів, спрямованих на вирішення соціально значущих проблем населення і погоджених між собою по задачах, термінам виконання і ресурсах [3, с. 49]. При розробці таких програм особливого значення набувають механізми двостороннього обміну інформацією: від недержавного сектора до суспільства та у зворотному порядку. Такий інформаційний обмін, на жаль, сьогодні відбувається не зовсім ефективно. Інформаційною відкритістю не відрізняються ні органи державної влади, ні представники неурядових організацій. Це твердження може викликати здивування, оскільки неурядові організації вважають себе більш відкритими для контакту. На нашу думку, це певний стереотип. Представники неурядових організацій також виявляють закритість, часто

незацікавлені в обміні інформацією з державними організаціями, не мають належних умінь відкрито виступити у вільному інформаційному просторі. Інформаційна відкритість з обох боків дозволить визначити реальні проблеми у місцевій громаді та вчасно належним чином вирішити їх.

Виконуючи соціальне замовлення, неурядові організації мають певні труднощі. Відомо, що організації соціальної сфери частково фінансуються за рахунок грантів, отриманих від міжнародних фондів. Контроль за витратою фінансових коштів, отриманих по грантах, менш вимогливий, як контроль за розподілом коштів, отриманих від держави.

Одержуючи кошти з місцевих бюджетів, неурядові організації мають оволодіти державними стандартами та формами щодо їх звітності. Часто такі організації звинувачують у непрофесіоналізмі, особливо, якщо справа стосується управління або розподілу коштів. Супротивники впровадження механізму соціального замовлення дотримуються точки зору, що непрофесіоналам не можна довіряти державні кошти. Однак, досвід, набутий неурядовими організаціями у боротьбі за одержання грантів, наданих міжнародними фондами та їх витрачання на реалізацію соціальних проектів, переконливо підтверджує, що неурядові організації можуть успішно вести фінансову діяльність та здійснювати фандрейзинг.

Зараз відбувається процес професіоналізації неурядових організацій, всередині яких налагоджується система навчальних тренінгів по управлінню організацією, проектуванню та оцінці її діяльності, розподілу ресурсів тощо.

Підвищенню професіоналізму неурядових організацій може сприяти прийняття закону про соціальне замовлення. Розвиток неурядових організацій А. Ткачук пов'язує з розвитком правового простору [2]. У міру того як приймалися закони, що регламентують права й обов'язки неурядових організацій (закони «Про об'єднання громадян», «Про соціальні послуги») збільшувалося число недержавних організацій, підвищувалася їхня активність. Прийняття закону «Про державне соціальне замовлення» стане стимулом для підвищення професіоналізму неурядових організацій, що, в свою чергу, сприятиме створенню

повноцінного ринку соціальних послуг у місцевих громадах.

Література

1. *Государство* и негосударственные некоммерческие организации: формы поддержки и сотрудничества / О.В. Макаренко, Б.Л. Будник, С.В.Шишкин. – М.: Сигналь, 1997. – 176 с.
2. *Ткачук А.* Законодавство для третього секторів: проблеми правового регулювання. – К.: Ін-т грам. сусп-ва, 2003. – 43 с.
3. *Хананашвили Н., Якимец В.* Смутные времена социальной политики в России. – М.: Фонд «НАН», 1999. – 240 с.
4. *Юрьев С.* Правовое регулирование деятельности некоммерческих организаций в Российской Федерации. – М.: Бином, 1999. – 246 с.

З ДОСВІДУ НАЛАГОДЖЕННЯ ПАРТНЕРСТВА У РАМКАХ ПРОЕКТУ «ПОКРАЩЕННЯ ЯКОСТІ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ ДІТЯМ ТА СІМ'ЯМ У ГРОМАДІ»

Одним з базових принципів соціальної роботи у громаді є принцип партнерства. Він має на меті залучення до соціальної роботи ресурсів та представників різних організацій, соціальних та професійних груп, які можуть сприяти вирішенню соціальних проблем місцевої громади.

Беручи це до уваги в процесі реалізації проекту Християнського дитячого фонду «Покращення якості соціальних послуг дітям та сім'ям у громаді» налагодження взаємодії між різними суб'єктами соціальної роботи з дітьми, молоддю та сім'ями у територіальній громаді стало одним з базових компонентів проекту.

Виходячи з того, що Християнський дитячий фонд – це всеукраїнська громадська організація, яка працює в різних територіальних громадах, що є своєрідними експериментальними майданчиками для апробації певних напрямів діяльності, передбачених у межах проекту, робоча група проекту розробила модель налагодження партнерства у цих громадах, яка складалася з кількох етапів.

На першому етапі Християнський дитячий фонд як громадська організація налагоджував взаємодію з соціальними інституціями територіальної громади, які працюють в інтересах дітей, сімей та молоді. Це були переважно окремі відділи органів місцевого самоврядування (відділи освіти; у справах дітей та молоді) та центри соціальних служб для сім'ї дітей і молоді. На цьому етапі проходили робочі зустрічі, під час яких представники робочої групи проекту інформували працівників цих установ про послуги, які можуть бути надані в рамках проекту «Покращення якості соціальних послуг дітям та сім'ям у громаді» спеціалістам, які здійснюють соціально-педагогічну роботу з дітьми та молоддю у цих громадах. Слід зазначити, що у більшості громад, де

відбулися такі зустрічі, керівники організацій та установ охоче погодилися на співробітництво з Християнським дитячим фондом у рамках проекту. Були обговорені та узгоджені спільні дії між конкретними установами, організаціями та фондом, результатом чого стали усні та письмові угоди про співпрацю.

На другому етапі налагодження партнерства у територіальних громадах відбувалося навчання практиків соціальної сфери на семінарах та тренінгах за модулями Християнського дитячого фонду: «Громада як осередок соціальної роботи в громаді», «Сучасні підходи в сфері організації громадського здоров'я», «Усвідомлене батьківство як умова повноцінного розвитку дитини та підвищення потенціалу громади», «Соціально-психологічна підтримка ВІЛ-інфікованих дітей та їх сімей у громаді», «Збереження та зміцнення репродуктивного здоров'я підлітків та молоді: потенціал громади», «Форми організації дозвілля дітей та молоді», «Технології активізації громади». Обов'язковим компонентом цих тренінгів стало формування в учасників навичок розробки соціального проекту за темою тренінгу з метою його впровадження у своїх громадах. Під час підготовки таких проектів учасники визначали коло потенційних партнерів, які вони можуть залучити до реалізації цього проекту.

Крім того, члени робочої групи Християнського дитячого фонду у місцевих громадах організували круглі столи, на які запрошувалися представники органів місцевої влади, різних соціальних служб, загальноосвітніх закладів, неурядових організацій з метою обговорення проблем у сфері соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю у місцевих громадах та шляхів їх вирішення на принципах міжвідомчої взаємодії. На третьому етапі роботи щодо налагодження партнерства спеціалісти, які пройшли навчання на тренінгах, почали реалізовувати окремі проекти у своїх територіальних громадах, активно залучаючи до цього різні соціальні інституції та членів громади.

Технологію налагодження партнерства у рамках проекту «Покращення якості соціальних послуг дітям та сім'ям у громаді» проілюструємо на прикладі територіальної громади м. Бердичева.

Після серії семінарів для спеціалістів соціальної сфери, які

відбувалися щомісяця протягом 2004 р., до Християнського дитячого фонду звернулися представники Бердичівського міськвиконкому з проханням згуртувати людей дотичних до вирішення соціальних проблем громадян міста. Мешканці міста направили звернення з проханням про допомогу у налагодженні взаємодії між соціальними інституціями міста.

На їх запит восени 2005 р. Ресурсним центром імені А. Муравйова-Апостола, який функціонує у рамках проекту, відбувся круглий стіл «Покращення якості соціальних послуг дітям та сім'ям у громаді: можливості громади Бердичева».

Метою круглого столу було актуалізація питання соціальної взаємодії у місті, виділення найгостріших проблем громади цього міста.

У круглому столі взяли участь заступник Голови міськвиконкому, представники місцевої соціальної служби для молоді, спеціалісти відділу сімейної та молодіжної політики, відділу освіти і науки Бердичівського міськвиконкому, соціальні педагоги та практичні психологи загальноосвітніх шкіл та інтернату для дітей сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, бібліотекарі, педагоги-організатори клубів дозвілля дітей та підлітків, представники бізнесових структур та місцевих громадських організацій.

Під час круглого столу учасники створили карту міста із зазначенням усіх важливих соціальних установ, організацій, релігійних громад, які займаються розв'язанням проблем дітей, сім'ї та молоді. Також на цій карті учасники виділили проблемні місця у місті, зони підвищеного ризику для дітей, сім'ї та молоді. Наприкінці зустрічі її учасники зазначили, що найбільш значущим для мешканців міста, на їх думку, є проблеми наркотичної та алкогольної залежності молоді, дитячої бездоглядності. Учасники висловили побажання створити ініціативну групу з активізації місцевої громади на вирішення зазначених проблем. До ініціативної групи ввійшли представники місцевої соціальної служби для молоді, спеціалісти відділу сімейної та молодіжної політики, відділу освіти і науки Бердичівського міськвиконкому, соціальні педагоги й практичні психологи загальноосвітніх шкіл та інтернату для дітей сиріт і дітей, позбавлених

батьківського піклування, педагоги-організатори клубів дозвілля дітей та підлітків, представники бізнесових структур і місцевих громадських організацій.

Ініціативна група звернулась до спеціалістів Ресурсного центру про організаційно-методичний та консультаційний супровід їх діяльності. Було домовлено про наступний круглий стіл у м. Бердичеві, який би дав змогу глибше проаналізувати проблеми громади міста.

Незабаром відбувся ще один круглий стіл, який дав змогу учасникам детальніше проаналізувати проблеми місцевої громади та дійти висновку про необхідність проведення опитування мешканців міста про проблеми дітей, сім'ї та молоді.

На наступному етапі ініціативною групою було проведено опитування жителів міста, в якому взяло участь 150 осіб.

Потому було проведено дві робочі зустрічі ініціативної групи: перша – присвячувалась обговоренню результатів анкетування і визначенню найбільш актуальних проблем для жителів міста, друга – розробці соціальних ініціатив, спрямованих на вирішення виділених проблем (грудень 2004 р.). Доцільно зауважити, що протягом цих зустрічей до ініціативної групи приєдналося ще сім осіб.

У травні 2005 р. пройшла зустріч ініціативної групи, на якій обговорювалися результати впровадження соціальних ініціатив. Слід зазначити, що учасникам за цей період вдалося виконати не лише поставлені завдання, а й зроблено спробу активізації власних громад. Так, активісти зустрічі добилися освітлення однієї з вулиць міста, яка не освітлювалася вже багато років. Також за підтримки мера міста було споруджено ігровий майданчик. У мікрорайоні «Червона гора» жителі ініціювали та провели власними силами роботу по облаштуванню під'їздів. Одна з учасниць стала ініціатором озеленення подвір'я кооперативних будинків за допомогою мешканців – дітей та підлітків.

Найкращим партнером у діяльності ініціативної групи виявився мер Бердичева, який йшов назустріч людям, був учасником соціального діалогу щодо вирішення проблем громади міста.

Сьогодні у місті сформувалася команда, яка має бажання

обговорювати і вирішувати проблеми, приймати правильні рішення і готова продовжувати діяльність. Мабуть, не можна запевняти, що громада змінилася докорінно, але учасники проекту зазначають, що почали відчувати розуміти, що вони є частиною громади. Як вказує досвід, подібні зміни – це тривалий процес, але головне у тому, що вони вже відбулися. Зокрема створено «ядро» громади, активне, має досвід роботи з населенням. Зрушилась з місця проблема організації вільного часу дітей, сім'ї та молоді – одна з найактуальніших проблем Бердичева; учасники проекту отримали навички залучення додаткових ресурсів, базуючись на принципі партнерства.

Як вказує досвід реалізації проекту «Покращення якості соціальних послуг дітям та сім'ям у громаді» у місті Бердичеві, залучення представників місцевої громади на засадах партнерської взаємодії до вирішення соціальних проблем є однією з умов ефективності соціальної роботи з дітьми, молоддю та сім'ями у громаді.

